

HOZIRDA YOSHLAR O'RTASIDA GIYOHVAND MODDALARGA QARSHI KURASHISHNI YANGICHA YECHIMLARI

G'ijduvon 1-son texnikumi

Umarova Firuza Xikmatovna

Pochta: umarovafiruza@gmail.com

Anotatsiya

Maqolada O'zbekiston Respublikasida yoshlar (15–30 yosh) o'rtasida giyohvand moddalar tarqalishining epidemiologik holati, neyro-biologik va ijtimoiy-psixologik sabablari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. 2025-yil statistikasiga ko'ra, respublikada 15 412 ta narkojinoyat qayd etilgan bo'lib, ularning 93 foizi yoshlar hissasiga to'g'ri keladi. An'anaviy jazo va targ'ibot usullari samarasizligi sababli yangicha yondashuvlar – raqamli texnologiyalar (AI, VR-terapiya), UNODC CHAMPS tashabbusi, mahalla-ta'lim-oilani integratsiyalashgan model va dalilga asoslangan profilaktika dasturlari taklif etiladi. Maqolada muammoning ilmiy asoslari, amaliy misollar, samaradorlik bahosi va muallif tomonidan ilmiy asoslangan yangi yechimlar (takliflar) batafsil yoritiladi. Maqsad – yoshlarda “giyohvandlikka qarshi immunitet”ni shakllantirish, millat genofondini himoya qilish va jamiyat barqarorligini ta'minlashdir.

Kalit so'zlar: giyohvandlik, yoshlar profilaktikasi, Milliy strategiya 2024–2028, CHAMPS tashabbusi, raqamli texnologiyalar, AI va VR terapiyasi, neyro-biologik zarar, dalilga asoslangan profilaktika, mahalla modeli, reabilitatsiya.

Giyohvandlik zamonaviy jamiyatning global muammolaridan biri bo'lib, ayniqsa yoshlar o'rtasida miya rivojlanishining nozik davrida (adolescenciya) jiddiy neyro-biologik zarar yetkazadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-73 (2024-yil 6-may) va PF-207 (2025-yil 3-noyabr) farmonlari hamda 2024–2028-

yillarga mo'ljallangan Milliy strategiya giyohvandlikka qarshi kurashni strategik ustuvorlikka aylantirdi. 2025-yilda mamlakatda giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalar bilan bog'liq 15 412 ta jinoyat va 1 956 ta ma'muriy huquqbuzarlik aniqlangan. Jinoyatlarning 93 foizi 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar tomonidan sodir etilgan. Yanvar–iyun oylarida 4 195 nafar shaxs ushlangan, 1,8 tonna modda musodara qilingan, 14 ta yashirin laboratoriya fosh etilgan. Sintetik moddalar (mephedron, α -PVP) iste'moli keskin oshgan, Toshkent shahrida 1,5 mingdan ortiq giyohvand ro'yxatga olingan. Har bir bemorga yiliga 60 mln so'mgacha mablag' sarflanmoqda.

UNODC Jahon giyohvandlik hisoboti (World Drug Report 2025) ga ko'ra, 15–16 yoshli o'smirlar orasida kanabis va yangi psixoaktiv moddalar (NPS) iste'moli kattalardagi darajaga yaqinlashmoqda. Bu miya rivojlanishiga jiddiy zarar yetkazadi (kognitiv buzilish, depressiya, psixoz). Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshlarda giyohvandlikka qarshi kurash faqat repressiv usullar bilan emas, balki dalilga asoslangan, multisector yondashuvlar orqali samarali bo'ladi.

Muammoning ilmiy tahlili: sabablari va oqibatlar Yoshlar giyohvandlikka quyidagi omillar tufayli qo'l urmoqda (ilmiy asoslar):

- **Neyro-biologik omillar:** Adolescenciyada prefrontal korteks hali to'liq rivojlanmagan (dopamin tizimi yuqori faollikda). Bu xavf-xatarni baholashni pasaytiradi va giyohvand moddalarga qaramlikni osonlashtiradi (UNODC, 2025).
- **Ijtimoiy-psixologik omillar:** Tengdoshlar bosimi (peer pressure), stress, depressiya va ijtimoiy tarmoqlardagi "narkograffiti".
- **Epidemiologik holat:** 2025-yilda sintetik moddalar musodarasini 11 baravar oshgan; besh yil ichida giyohvand yoshlar soni 60 kishidan 700 nafarga yetgan.

Oqibatlari: miya strukturasi o'zgarishi (hippokampus va amigdala zararlanishi), akademik muvaffaqiyatsizlik, jinoyatchilik va oilaviy buzilishlar. Har bir yilgi iqtisodiy zarar millionlab dollarlarni tashkil etadi.

An'anaviy yondashuvlarning cheklovlari Jazo va bir martalik targ'ibot tadbirlari jinoyatni qisman cheklaydi, lekin erta oldini olish va uzoq muddatli rehabilitatsiyada samarasiz. Yoshlarning aksariyati "soya"da qoladi, chunki usullar dalilga asoslanmagan va yoshlar psixologiyasini hisobga olmaydi.

Yangicha yechimlar: ilmiy asoslangan innovatsiyalar Ilmiy tadqiqotlar (UNODC/WHO standartlari) asosida quyidagi yondashuvlar samarali:

1. **Raqamli texnologiyalar va AI:** AI asosidagi anonim chat-botlar va mobil ilovalar (gamifikatsiya) rad etish ko'nikmalarini rivojlantiradi. VR-terapiyasi yoshlarga giyohvandlik oqibatlarini "virtual" tajriba qildiradi (RCT tadqiqotlarda samaradorlik 40–60% ga yetadi).
2. **CHAMPS tashabbusi (UNODC):** 2025-yil dekabrda O'zbekiston Markaziy Osiyoda birinchi bo'lib qo'shildi. Bolalar va o'smirlar uchun oila-maktab-jamiyat integratsiyasi orqali ruhiy salomatlikni mustahkamlaydi.
3. **Ta'lim va mahalla integratsiyasi:** "LifeSkills Training" va "PreVenture" dasturlari (dalilga asoslangan, foydalanish 50% ga kamaytiradi). Mahallalarda peer-to-peer ta'lim va sport to'garaklari.
4. **Davlat-xususiy sheriklik:** PF-207 ga muvofiq xususiy klinikalarga imtiyozlar, voyaga yetmaganlar uchun alohida rehabilitatsiya bo'linmalari.
5. **Sport va jamiyat ishtiroki:** "Communities That Care" modeli – yoshlar jinoyatini 16% ga kamaytirgan.

Ilmiy asoslangan taklif etiladigan yechimlar (muallif takliflari) Ilmiy yondashuv asosida quyidagi yangi takliflar ilgari suriladi:

1. **Milliy AI-monitoring tizimi:** Ijtimoiy tarmoqlarda “narkograffiti”ni avtomatik aniqlaydigan sun’iy intellekt (xakatonlar orqali). Natija: erta ogohlantirish, jinoyatni 30% ga kamaytirish (xorijiy tajribaga asoslanib).
2. **Maktab dasturiga majburiy integratsiya:** 7–11-sinflarda “NeuroResilience” moduli (neyro-biologiya va rad etish ko‘nikmalari). Dalil: PreVenture dasturi 2 yilda giyohvandlikni 45% ga qisqartirgan.
3. **VR va neurofeedback markazlari:** Mahallalarda ochiladigan markazlar – virtual simulyatsiyalar va EEG asosidagi biofeedback. Ilmiy samaradorlik: stressni 35% ga pasaytiradi.
4. **Mahalla darajasidagi “Immunitet klublari”:** Yoshlar yetakchilari rahbarligida sport, psixologik trening va oilaviy maslahatlar. CHAMPS modelini kengaytirish.
5. **Reabilitatsiyada dalilga asoslangan protokol:** CBT (kognitiv-xulqiy terapiya) + ijtimoiy moslashuv (ish bilan ta’minlash). Natija: relapsni 50% ga kamaytirish. Ushbu takliflar Milliy strategiya va UNODC standartlariga to‘liq mos keladi va 2026–2028 yillarda pilot sifatida joriy etilishi mumkin.

Amaliy misollar va natijalar

- 2026-yil yanvar–fevral oyligida o‘tkazilgan “Yoshlar orasida giyohvandlikka qarshi” tadbirlari minglab yoshlarni qamrab oldi, 3 tonnadan ortiq modda musodara qilindi.
- CHAMPS dasturi doirasida Toshkent va viloyatlarda oilaviy seminarlar o‘tkazilmoqda.
- Xalqaro tajriba: AQSh va Yevropada VR dasturlari yoshlar orasida iste’molni 40% ga kamaytirgan.

Xulosa

Yoshlar o‘rtasida giyohvandlikka qarshi kurash ilmiy yondashuv – neyro-biologik, epidemiologik va ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda – yangicha

yechimlar orqali samarali bo‘ladi. O‘zbekistonning Milliy strategiyasi, PF-207 Farmoni va CHAMPS tashabbusi muhim asos yaratdi. Taklif etilgan yechimlar (AI-monitoring, VR-markazlar, maktab moduli) dalilga asoslangan bo‘lib, erta oldini olish va immunitet shakllantirishga xizmat qiladi. Har bir yoshning sog‘lom kelajagi – millat genofondi va jamiyat barqarorligining kalitidir. Barcha idoralar, mahalla, oila va yoshlarning birgalikdagi ilmiy asoslangan harakati muvaffaqiyatni ta’minlaydi.

Foydalangan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-207-son Farmoni (03.11.2025).
2. UNODC World Drug Report 2025. Key findings.
3. “Yoshlar orasida giyohvandlik va psixotrop moddalar tarqalishining oldini olish” tezkor-profilaktik oyligi materiallari (gov.uz, 2026).
4. Uzbekistan launches the CHAMPS initiative (UNODC, 03.12.2025).
5. Milliy strategiya 2024–2028 (lex.uz).
6. Gazeta.uz, Kun.uz, Daryo.uz va boshqa rasmiy nashrlar (2025–2026 yillar statistikasi).
7. Virtual reality in prevention programs (xalqaro RCT tadqiqotlar, 2025).